

צרכנות וסביבה

כוכב נופל

הצריכה מרוקנת את מאגר המשאבים של כדור הארץ בקצב מהיר, ובד בבד מייצרת פסולת בכמות גדולה מזו שיכולה להיקלט על ידי מערכת ההטמעה של כדור הארץ - שירותי המערכת האקולוגית. על פי אג'נדה 21, מסמך המסכם את מצב הסביבה מטעם ועידת האו"ם בריו 1992: "הסיבה העיקרית להתדרדרות המתמשכת של הסביבה העולמית היא הדפוסים שאינם ברי-קיימא של ייצור וצריכה, במיוחד במדינות העשירות". חלק ניכר מהאיומים הסביבתיים הענקיים - שינויי אקלים, דלדול שכבת האוזון, והכחדת מינים - הם בעיקר תוצאה של דפוסי הצריכה שהיו בעבר במדינות העשירות בלבד, וכיום בעקבות הגלובליזציה מתפשטות גם לשאר המדינות.

(מתוך הערך "השפעות סביבתיות של תרבות הצריכה", אקו-יזקי*)

· כיצד ניתן לצמצם את הנזק הסביבתי שנוצר מהצריכה? האם הפתרונות יעילים? (עיינו במקורות 2-4 בדף ההרחבות)
· האם התמונה שמציגים הארגונים ה"ירוקים" פסימית מדי, או שזה אכן המצב?

מה הקשר בין צריכה לבין נזקים לסביבה לפי "אג'נדה 21"? (לדוגמאות בנושא תעשיית הבגדים, עיינו במקורות 1-2 בדף ההרחבות)

"תושבי ישראל שייכים לדת היהודית, שהיא משונה ומפגרת ביותר. יש להם ספר, שלא הגיע אל חלק-העולם שלנו - התנ"ך; ספר זה מתחיל בסיפור על בריאת העולם. יודעים אתם, כיצד מתארים הם לעצמם, שהעולם נברא? שבעה ימים טרח האל, וברא תחילה שמים וארץ, וירח וכוכבים, ואחר כך יבשת וימים, ואחרי כן חיה ועוף, והכל למען גולת-הכותרת שלו, בחיר היצירה ומטרת כל היקום... ויודעים אתם, מי הוא אותו עליון מכל?"
איש מבין המסובים לא ידע. ניחשו, אך לא מצאו.
"האדם!..." אמר בעל-הבית בתרועה. כולם פרצו בצחוק אדיר.
(... הם המציאו לעצמם את האגדה הזאת, כדי שיוכלו לעשות ככל העולם על שרירות לבם. כדי שיוכלו לרדוף אחרי תאוותיהם בלא כל רסן. הם אמרו שהאדם הוא תכלית הבריאה, כדי שיהא לו צידוק לדרוך על כל היצורים, להתאכזר לכל היקום, לשעבד לעצמו את כל אשר עיניו רואות, להשמיד להנאתו מכל הבא לידו, - שכן הכל נחות-דרגה לגביו, הכל נוצר רק למענו, עולם נבנה על מנת שהוא יהרוס אותו... הוא שאמרת - פראים..."

(עזריאל קרליבך**, הודו - יומן דרכים, עמ' 46-45)

· האם התיאור של העמדה היהודית (המעברית) מדויק בעיניכם? אם לא, מדוע? (עיינו במקור 6 בדף ההרחבות)
· האם מתוך העמדה הוודית ניתן בכלל לחיות? להתקדם? האם השימוש בטבע הוא לא הכרחי?

· מדוע סיפור הבריאה היהודי "מוביל להרס העולם", על פי ההודים? מהי האלטרנטיבה שהם מציבים? (עיינו במקור 5 בדף ההרחבות)
· כיצד משפיעה הבנת מקומו של האדם בעולם על יחסו לטבע, ועל השימוש בו? (נסו להביא לכך דוגמאות ממאבקים סביבתיים)

ואמר רב חסדא: מי שיכול לאכול לחם שעורים (זול), ואוכל לחם חיטים (יקר) - עובר על "בל תשחית". ואמר רב פפא: מי שיכול לשתות שיכר, ושותה יין - עובר על "בל תשחית"***. (על כך מגיבה הגמרא): ואין זה נכון, "בל תשחית" של הגוף חשוב יותר. (מתורגם ע"פ תלמוד בבלי שבת קמ עמוד ב)

גרנד קניין

* **בל תשחית** הוא איסור השחתת דבר מאכל ללא סיבה מספקת. האיסור נובע מהפסוק "כי תצור אל עיר... לא תשחית את עצה...". האיסור הורחב להשחתת כל חפץ או מאכל שאין צורך להשחיתו (עיינו גם בדף ההרחבות, מקור מס' 7)

* **ד"ר עזריאל קרליבך** (נולד בגרמניה ב-1909, נפטר בישראל ב-1956) היה עיתונאי ופובליציסט בתקופת היישוב ובימי ראשית המדינה. שימש עורכו הראשון של העיתון "ידיעות אחרונות" ומייסדו ועורכו הראשון של העיתון "מעריב".

* **אקו-יזקי** הוא אתר ידע בנושאי הקיימות הנכתב במשותף על ידי הגולשים. כיום יש באקו-יזקי 2,899 ערכים.

חיתולים רב-פעמיים לא בהכרח מועילים לסביבה. ויתור על ילד נוסף – כן גם חוקרת הקיימות פרופ' אופירה אילון (...) סבורה שלא צריך להתאבד על חיתולי הבד (...) בעיני אילון, את עיקר המאמצים כדאי להשקיע בתחומים אחרים – לנסוע פחות באוטו, לקנות פחות ולעשות פחות ילדים. "עשו שני ילדים", היא אומרת, "לט גו מהסיפור הזה של החיתולים". וזה לא מופרך: לפי מחקר שפורסם בשנה שעברה, ויתור על ילד חוסך פליטה של 59 טון CO2 בשנה לכל הורה, והוא המעשה הסביבתי ביותר – פי כמה וכמה ממכירת המכונית (2.4), צמחונות (0.82) או מיחזור (0.21 טון בשנה). (דני בר און, הארץ, 29.11.18)

· את מה משחיתה צריכת המותרות לפי רב חסדא ורב פפא? את מה משחיתה ההסתפקות כמועט על פי הגמרא?
· איזה מקום בסדר העדיפויות של פרופ' אילון תופס השיקול הסביבתי? מדוע?
· מה היחס בין רוחות האדם לבין השמירה על המשאבים לפי כל אחת מהדעות? כיצד זה משפיע על אופן הצריכה?

· מדוע מי שאוכל אוכל יקר יותר נחשב "משחית", לפי רב חסדא ורב פפא?
· כיצד מגיבה הגמרא לדעתם? מה הכוונה ש"השחתת הגוף" חשובה יותר?
· מה הדרך הלא יעילה לשמור על הסביבה לפי פרופ' אילון? מה כן יעיל?

מותר למוי שיש בגד משומש להחליט שאינו רוצה ללבושו עוד ולקנות במקומו בגד חדש. ואף שהבגד המשומש עדיין ראוי לשימוש, אין בכך איסור 'בל תשחית', שאין אדם משועבד לבגדיו ללבושם עד שיתבלו, וכאשר הם אינם מהנים אותם, מותר לו להפסיק ללבושם ולקנות אחרים במקומם. אלא שאם הבגדים המשומשים שלו עוד טובים, מצווה להשתדל למצוא אנשים שיוכלו ליהנות מהם. ואם הוא נותנם לעניים יש בידו גם מצוות צדקה. וכן הדין לגבי כלים ורהיטים משומשים (...)
(הרב אליעזר מלמד*, פני הלכה, כשרות א פרק יג סעיף יא)

· איזה שימוש במשאבי הטבע לגיטימי לדעתכם, ואיזה לא? מהם הצרכים הבסיסיים, שעליהם לא ניתן לוותר, ומה בגדר מותרות?
· איזה מאמץ יש לעשות על מנת לצמצם את הפגיעה בטבע? איזה מחיר לא תהיו מוכנים לשלם?

עד כמה צריך לנסות לחסוך בכגדים לפי הרב מלמד? כיצד הוא מכריע בדילמה בין רוחות האדם לבין הפגיעה האפשרית בסביבה?

אין אפשרות לנתק בין זוהמת הרוח לזיהום האוויר, בין אוויר לאווירה, בין מוסר לאקולוגיה, בין הזחתת הנפש להשחתת המשאבים; הא בהא תליא. חוקים, צווים ותקנות יועילו רק כאשר בני האדם וממשלותיהם יהיו הדורים הכרה מוסרית שעליהם להיות אחראים לנזק שהם גורמים למרות פיתויי היצר לדאוג רק לרווחתם, להתעשרותם ולסיפוקם העצמי. כאשר המניע העיקרי של מעשי האדם יהיה מוסרי, יבוא גם פתרון אמיתי לבעיית האקולוגיה על פני כדור הארץ. האדם והאדמה שניהם יצירי כפיו של ה' ונועדו להביא תיקון לעולם ולהחזירו אל גן העדן האבוד, בתנאי שהאדם יזכור את ייעודו: ויקח ה' א-להים את האדם, ויניחהו בגן עדן, לעבדה ולשמרה.
(הרב יעקב אריאל**, יהדות ואקולוגיה, צהר לב תשסח)

פעם חשבתי שהבעיות הגדולות ביותר שפוקדות את הפלנמה שלנו הן הכחדת מינים, זיהום ומשבר האקלים. טעיתי. כעת אני משוכנע שהבעיות החמורות ביותר שעלינו להתמודד איתן הן גאוה, חוסר אכפתיות ותאוות בצע.
(גאס ספּת***, מתוך המצגת "כולנו צריכים דברים שאיננו צריכים" - תרבות הצריכה בראי המקורות, ד"ר גרמי בנשטיין)

מה המכנה המשותף בין שתי הדעות? במה הן שונות מפתרונות אחרים שקיימים? היכן נמצא מוקד השינוי? (עיינו גם במספר 8 בדף ההרחבה)

· מדוע הפתרון של המשבר האקולוגי תלוי רק בהכרעות מוסריות, לפי הרב אריאל?
· מה היחס הנכון בין האדם לעולם לדעתו?
· מהי הדרך להתמודד עם הסכנות הסביבתיות לפי גאס ספּת? מה אינה הדרך? מדוע?

* גאס ספּת הוא דיקן בית הספר ללימודי הסביבה, אוניברסיטת ייל.

* הרב יעקב אריאל (ישראל, -1937) הוא מחשובי הפוסקים והרבנים בציונות הדתית ונשיאם של ישיבת ההסדר רמת-גן ושל ארגון חותם. בין השנים 1990-2017 שימש כרב העיר רמת גן וזב בית הדין לדיני ממונות בה.

* הרב אליעזר מלמד (ישראל, -1961) הוא רב היישוב הר ברבה וראש הישיבה במקום, מחבר סדרת ספרי ההלכה "פניני הלכה" ובעל טור קבוע בשם 'רביבים' בעיתון בשבע.